
BESTAND TEGEN DE TIJD.

NEWMANS ONTWIKKELINGSTHEORIE

EN HET BELANG ERVAN

VOOR DE KERK VAN NU¹

INLEIDING: NEWMAN ALS THEOLOOG VAN DE GESCHIEDENIS

John Henry Newman wordt soms beschreven als een van de eerste ‘moderne’ katholieke theologen. Dat komt, onder andere, omdat hij theologische vraagstukken benaderde vanuit een perspectief dat niet aansloot bij de katholieke theologische traditie van de 19^e eeuw, maar dat wel in de 20^e eeuw gemeengoed werd. Zo was bijvoorbeeld voor Newman de denkwereld van de kerkvaders een van de belangrijkste bronnen voor de theologie, terwijl in zijn tijd het katholieke denken bepaald werd door de scholastieke filosofie en theologie. Newman liep in dit opzicht vooruit op de herontdekking van de kerkvaders door degenen die de *nouvelle théologie* beoefenden in de 20e eeuw. Om een ander voorbeeld te noemen: Newman was zeer geïnteresseerd in de werking van het individuele bewustzijn, in de denkwereld van individuele mensen in specifieke tijden en omstandigheden – terwijl de katholieke theologie in die periode een veel abstracter benadering van de menselijke persoon hanteerde. Je zou kunnen zeggen dat Newman een van de eerste theologen was die een ‘psychologie’ van de geloofsact ontwierp.

Maar wat Newman mijns inziens tot een echt modern - en misschien zelfs postmodern – denker maakt, is zijn grondige besef van het historische karakter van het christendom. Daarmee bedoel ik twee dingen. Ten eerste: Newman erkende dat de waarheid van het christendom - in onze termen: de christelijke openbaring - alleen kan worden waargenomen als men zich inlaat met de geschiedenis. Ten tweede, en dat graaft dieper: Newman erkende dat de christelijke waarheid - de christelijke openbaring dus - haar eigen historische ontwikkeling doormaakt, en dat deze ontwikkeling onlosmakelijk verbonden is met het

¹ Oorspronkelijke titel: *Résister à l'épreuve du temps. La théorie newmanienne du développement et son importance pour l'Église contemporaine*, in *Nouvelle Revue Théologique* 133 (2011) 28-38. Met dank voor de toelating tot overname door de redactie van NRT. Vertaling door Maria ter Steeg.

leven en de lotgevallen van de Kerk.

In het volgende probeer ik beide stellingen uit te diepen, en te reflecteren op de wijze waarop ze Newmans theologie bepaald hebben. Als conclusie wil ik kort iets zeggen over de manier waarop deze stellingen licht kunnen werpen op de huidige crisis in de Kerk.

OPENBARING ALS EEN HISTORISCH PROCES VAN WAARNEMING EN INZICHT

Op het eerste gezicht heeft mijn stelling dat de christelijke openbaring alleen kan worden waargenomen wanneer men zich inlaat met de geschiedenis, niets opmerkelijks. Iedere godsdienst tenslotte is een verschijnsel dat zich voordoet in de geschiedenis, en is de weerslag van de poging van mensen om zich te verhouden tot het transcendente, binnen de kaders van tijd en ruimte, en door middel van rituelen, ethische praktijken en concepten die historisch geconditioneerd zijn. Als een verschijnsel dat zich voordoet in de geschiedenis is de christelijke godsdienst natuurlijk niet anders dan andere godsdiensten. Ook hij draagt de kenmerken van een complex systeem van leven en denken, waarmee mensen zich tot het transcendente proberen te verhouden.

Omdat het christendom leefde van een belangrijke joodse erfenis, situeerde het de openbaringsgebeurtenis, dat wil zeggen Gods zelfopenbaring, rechtstreeks in de geschiedenis. Joden en christenen hebben de overtuiging gemeen, dat God de waarheid over zichzelf heeft onthuld in en door feitelijke historische processen, in gebeurtenissen en personen in de geschiedenis. Het christendom radicaliseerde deze joodse benaderingswijze door het hoogtepunt van de openbaring vast te leggen in de specifieke levensgeschiedenis van Jezus van Nazaret.

Het christendom – en Newman beseftte dat heel goed – vereenzelvigde openbaring met een historische persoon. Wat God de mensheid wil meedelen krijgt vlees en bloed in Jezus van Nazaret. In Jezus' menswording, stelde Newman, 'krijgt de leer van de openbaring ... zijn eigenlijke vorm, wordt hij een historische werkelijkheid; en de Almachtige wordt in zijn eigen wereld bekend op een specifiek tijdstip en in een welomschreven vorm', namelijk 'in de vorm en de geschiedenis die eigen is aan mensen'². Voor Newman is Christus de volmaakte verwerkelijking van het sacramentele beginsel. In Hem is God actief in de geschiedenis, op een zichtbare en voelbare manier. 'Zijn aanwezigheid op zich was een Sacrament,' schrijft Newman. In Hem 'heeft God de geschiedenis tot

² J.H. NEWMAN, *Discourses Addressed to Mixed Congregations*, London: Longmans, Green, and Co, 1891, p. 347; ID., *Parochial and Plain Sermons*, 8 vols, London: Longmans, Green, and Co, 1868; vol. 2, pp. 32, 39 en 155; vol. 3, p. 156.

leerstuk gemaakt³. Dat is een zeer opmerkelijke stelling. Wij zouden haar als volgt kunnen vertalen: ‘De geschiedenis van Jezus Christus *is* de waarheid over God.’ Waarheid is, in deze zienswijze, zo tastbaar en mysterieus als het leven van een mens dat zich afspeelt te midden van alle historische complexiteit en ambiguïteit.

Voor Newman is de menswording een ongeëvenaard feit van ‘theologisch-historische betekenis’, dat wil zeggen een historische gebeurtenis geladen met theologische betekenis. Als *theologisch gebeuren* is het object van geloof. Als *historisch feit* is het object van historisch onderzoek, en daarmee onderworpen aan de druk die onderzoek meebrengt, namelijk de druk van interpretatie en van de ambiguïteit die kleeft aan interpretatie. Op de dimensie van het geloof komen wij terug in de volgende paragraaf. Laten wij hier een moment nadenken over de druk die het historische karakter van de openbaring legt op het christendom.

De christen kan, bij wijze van spreken, alleen ‘toegang’ krijgen tot de openbaring, als hij zich inspant om woorden en handelingen en gebeurtenissen te verstaan, die op heel veel wijzen kunnen worden geïnterpreteerd. Het proces van interpreteren – en misverstaan – was al tijdens Jezus’ aardse leven begonnen, de evangeliën documenteren dat proces. De evangeliën vormen een kroniek van het misverstand, ze doen verslag van de manier waarop de leerlingen steeds opnieuw de bedoelingen en de intenties van Jezus verkeerd interpreteren⁴. Zelfs de gave van de Geest op Pinksteren vrijwaarde de jonge Kerk niet voor de inspanning, waarmee de jonge Kerk op zoek moest naar de betekenis en de implicaties van Jezus’ leven, dood en verrijzenis. In zijn brieven getuigt de H. Paulus uitvoerig van de spanningen en de conflicten, die het leven van de eerste christelijke gemeente tekenden. En de geschiedenis van de concilies van de Kerk is een verdere bevestiging van het feit, dat het een voortdurende en lastige opdracht is, de betekenis van het Christusgebeuren op het spoor te komen.

Als anglicaan was Newman de opvatting toegedaan, dat de inhoud van het apostolisch geloof in Christus ontleend kon worden aan zorgvuldige bestudering van het leven en het onderricht van de eerste Kerk. Verder was hij ervan overtuigd, dat de anglicaanse Kerk dat geloof had bewaard, ook al was het enigszins verduisterd geraakt doordat het anglicanisme zich had ingelaten met het protestantisme. De Oxford-beweging had tot taak de apostolische traditie weer tot leven te brengen en een centrale plaats te geven in leven en liturgie van de

³ J.H. NEWMAN, *Parochial and Plain Sermons*, vol. 2, pp. 62, 227; vol. 3, pp. 114-15.

⁴ T. MERRIGAN & B. LEMMELIJN, *Van de God der Vaderen naar God de Vader. Het christelijke triniteitsdenken en zijn oudtestamentische achtergrond*, in T. MERRIGAN, C. MOONEN, K. STRUYS (eds.), *Triniteit, een kruis erover? Nieuwe perspectieven op een oeroude christelijke doctrine*, Halewijn, Antwerpen, 2006, pp. 21-34.

anglicaanse Kerk.

Newmans vastbeslotenheid om de eerste Kerk als model voor de christelijke waarheid te nemen was evenwel een tweesnijdend zwaard. Hoe nauwlettender hij de ontstaansgeschiedenis van de Kerk bestudeerde, hoe meer het hem veront-rustte dat hij parallellen zag tussen het anglicanisme en bepaalde schismatieke bewegingen in de vierde en vijfde eeuw, de monofysieten, de donatisten en de arianen in het bijzonder. Newman viel het met name op, dat deze bewegingen koppig weigerden de leer en het gezag van de universele Kerk te aanvaarden. Het had tot gevolg dat, naast het thema van de apostoliciteit, ook dat van de katholiciteit van de Kerk een plaats kreeg. Newman maakte zich toenemend zorgen over wat hij zag als de geïsoleerde positie van het anglicanisme binnen de wereldwijde katholieke Kerk (bestaande uiteraard uit de orthodoxe en de rooms-katholieke Kerken).

In 1841 deed Newman een laatste poging om aan te tonen dat de leer van de anglicaanse Kerk binnen de aloude katholieke traditie viel. Wat hij wilde bewijzen stuitte op veel weerstand, en Newman trok daaruit ten slotte de conclusie dat het anglicanisme in wezen protestants van karakter was. Maar als het anglicanisme dan niet, om zo te zeggen, de ‘verblijfplaats’ was van de apostolische en katholieke traditie, waar hield die traditie zich dan wèl op? Het enige voor de hand liggende alternatief leek Newman het rooms-katholicisme. Maar de moeilijkheid daarmee was, dat de leer en de praktijk van de rooms-katholieke Kerk niet volledig samenvielen met die van de eerste Kerk. Newman was vastbesloten om deze ‘moeilijkheid’ serieus te nemen. Dat betekende concreet, dat hij onderzoek moest doen naar het ‘getuigenis’ dat was opgeslagen in wat Newman beschreef als ‘onze meest natuurlijke informatiebron over de leer en de liturgie van het christendom, namelijk achttienhonderd jaar geschiedenis’. Newman was vastbesloten om, zoals hij zei, ‘de geschiedenis te raadplegen’ en vast te stellen of het apostolisch geloof bewaard was gebleven in de rooms-katholieke Kerk⁵. Zijn jarenlange studie en reflectie resulteerden in het veelgeroemde *An Essay on the Development of Christian Doctrine* (1845). In dit boek verdedigde Newman de opvatting, dat de waarheid (of openbaring) van het christelijke geloof tijd – of geschiedenis – nodig heeft om zich te kunnen manifesteren. Dat betekent uiteraard ook, dat ze vertolkers nodig heeft die kunnen waarnemen wat zij bevat, en de inhoud ervan tot uitdrukking kunnen brengen op iedere plaats en in iedere tijd. Voor Newman vormen deze vertolkers de Kerk. Zij zijn de vertolkers die als het ware vormgeven aan de geschiedenis van de openbaring. En dat brengt ons bij het tweede aandachtspunt, namelijk dat de openbaring een geschiedenis heeft.

⁵ J.H. NEWMAN, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, London: Longmans, Green, and Co, 1885, pp. 29-30 (afkorting *Development*).

OPENBARING ALS GESCHIEDENIS

We zeiden aan het begin van dit artikel dat Newman een van de eerste denkers was die reflecteerde op wat wij tegenwoordig de ‘psychologie’ van het geloof zouden noemen. Newmans beschrijving van de manier waarop christenen de christelijke openbaring leren kennen en zijn reflectie op de betekenis daarvan voor de christelijke levenspraktijk, behoren tot de meest oorspronkelijke en uitdagende onderdelen van zijn werk.

Als Newman beschrijft hoe christenen zich Gods zelfopenbaring in de menswording eigen maken, merkt hij op dat het ‘eigenlijke instrument’ van bekering, alsook het ‘fundament van groepsvorming’ onder de eerste christenen, gelegen is in de ‘Idee of het Beeld van Christus’. In zijn redenering blijft dit ‘centrale Beeld’ de ‘Idee die zowel de christelijke gemeenschap als de individuen daarbinnen tot leven brengt’⁶. Aansluitend bij zijn gedachte dat God doorgaans handelt ‘door, met en onder de fysische, sociale en morele wetten die wij uit onze ervaring kennen’⁷ stelt Newman, dat de leden van de Kerk over het algemeen een ‘Idee’ of een ‘Beeld’ van Christus opdoen door zich in de christelijke traditie te verdiepen. Dit proces van verdieping bestaat onder andere uit de bestudering van de Schrift, omgang met oprechte christenen, studie van de dogmatische theologie, intens gebedsleven, en zo meer⁸.

Het ‘beeld’ of de ‘idee’ van Christus (Newman gebruikt afwisselend beide termen) is het fundament van de verwantschap onder christenen. In de woorden van Newman:

... [Christus] blijkt, via degenen die Hem verkondigen, zijn eigen Beeld of idee te hebben afgedrukt in de geest van zijn gelovigen, in iedereen individueel; en dat Beeld, waargenomen en vereerd in de geest van het individu, brengt mensen bij elkaar, er ontstaat een echte onderlinge band tussen deze gelovigen, zij worden aan de gemeenschap verbonden omdat

⁶ J.H. NEWMAN, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, London: Longmans, Green, and Co, 1885, p. 464.

⁷ J.H. NEWMAN, *Essays Critical and Historical*, vol. 2, London: Longmans, Green, and Co, 1885, pp. 190 en 192.

⁸ J.H. NEWMAN, *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford (University Sermons)*, London: Longmans, Green, and Co, 1873, p. 333. Zie ook: J.H. NEWMAN, *The Theological Papers of John Henry Newman on Faith and Certainty* (ed. H.M. de Achaval, J.D. Holmes), Oxford: Clarendon Press, 1976, pp. 132-133 en 138; Id., *Parochial and Plain Sermons* (n. 3), vol. 3, pp. 160-1611, 169; Id., *Grammar of Assent* (n. 5), pp. 118-119; Perrone, 409-10, 436-7. Newman erkent dat ‘religieuze indrukken’ op de geest bij uitzondering veroorzaakt kunnen worden door ‘bovennatuurlijke’ werking, zoals dat zichtbaar wordt in het proces van ‘inspiratie’ of in de ‘verlichtende genade’ bij de doop. Zie *University Sermons*, p. 333.

zij verbonden zijn aan dat Beeld. Dat Beeld - na hun bekering zichtbaar in hun morele leven – is tegelijk ook het eigenlijke instrument dat hun bekering tot stand brengt. Het is immers het Beeld van Degene die het diepste verlangen van de mensheid vervult, van Degene die hun wonden geneest, de dokter van de ziel; het is dit Beeld dat het geloof eerst tot stand brengt en vervolgens beloont⁹.

De christelijke ‘idee’ van Christus, in heel haar volheid, is het bezit van de Kerk in haar geheel. Die idee bestaat in de ‘geest van de Kerk’ als correlaat van de ‘openbaringswerkelijkheid’. Deze ‘idee’, die in de geest van de gelovigen leeft, is niet in strikte zin object van geloof. Maar ze is het middel waarmee het geloofs-object kan worden begrepen. In de woorden van John Coulson: ‘Een ‘idee’ is niet de meest tastbare vorm van werkelijkheid, maar een beeld van wat invloed op ons heeft net zoals zintuiglijk waarneembare objecten dat doen’¹⁰.

De ‘idee’ van de mens geworden Christus bepaalt het christendom dat door haar bezielid is¹¹. Die ‘idee’ was overgebracht aan de apostelen ‘per modum unius’ in en door de concrete werkelijkheid van Jezus’ leven dood en verrijzenis (ofschoon hun kennis van die idee in hoge mate impliciet was). Ze blijft bewaard in de Kerk door de werking van de Heilige Geest. Newman gebruikt uiteenlopende termen om de idee te omschrijven en hoe ze leeft in de geest van de Kerk. De ‘idee’ is een ‘indruk’ of ‘beeld’ (1843)¹² waarvan de kerk een ‘diep, inwendig

⁹ J.H. NEWMAN, *Grammar of Assent* (n. 5), p. 464.

¹⁰ J. COULSON, *Newman and the Common Tradition*, Oxford: Clarendon, 1970, p. 64.

¹¹ Zie N. LASH, *Newman on Development: The Search for an Explanation in History*, London: Sheed & Ward, 1975, pp. 140-141: ‘Hoewel Newman in 1845 beweerde dat het ... boven onze macht ligt... om “de leidende idee”, zoals dat heet, van het christendom te definiëren, erkende hij in 1878 dat het “voor de goede orde van zaken” goed leek om vast te stellen dat de Incarnatie de centrale waarheid is van het evangelie, en de bron waaraan wij haar beginselen moeten ontleunen’ (cf. *Dev.*, p. 324). Lash merkt op dat ‘Newman in 1878, als hij de incarnatie, zo diepgaand bepalend voor zijn opvatting van het christendom, als feit en leer centraal stelt, niet het tegenovergestelde beweert van zijn inzicht in 1845, dat namelijk de “leidende idee” van het christendom niet kan worden gedefinieerd’. Lash ziet het accent in de latere periode ten dele als gevolg van ‘apologetische overwegingen’ (bv. de afwijzing van liberalisme) en beschouwt het in ieder geval als consistent met Newmans onveranderlijke ‘theologische overtuiging’. Hij merkt op dat Newman spreekt over de incarnatieleer als de ‘centrale’, niet als de ‘leidende’ idee.

¹² J. H. NEWMAN, *Development* (n. 4), pp. 316, 320, 321, 323, 327, 329, 330.

bewustzijn' (1847)¹³, een 'reëel besef' (1870)¹⁴ heeft. Al deze termen wijzen erop dat wat hier in het geding is, een diep bewustzijn of begrip is van de werkelijkheid die de idee vertegenwoordigt.

Een 'belangrijke' idee, zoals de 'idee' van het christendom, ontvouwt zich echter niet in de geest alleen. Zoals Newman zegt: 'In de mate waarin het oorspronkelijke kracht en scherpzinnigheid bezit, zal het binnendringen in de structuur en de details van het sociale leven', en een hele reeks sociale vormen voortbrengen, zoals ethische gedragscodes, structuren voor bestuur en organisatie, filosofische en theologische systemen, rituelen en doctrines enzovoort¹⁵. Op die manier wordt de christelijke 'idee' een godsdienst. Het christendom had eerst zijn opwachting gemaakt, schreef Newman, 'als liturgie, voortkomend uit en zich verbreidend in de onderste lagen van de samenleving ... Toen drong het door tot de intellectuele en meer ontwikkelde sociale klasse, en bracht het theologie voort en onderwijsinstellingen. Ten slotte vestigde het zich als een kerkelijke organisatie te midden van prinses en koos Rome als centrale vestigingsplaats'¹⁶.

Het christendom is derhalve een complex en veelomvattend historisch verschijnsel, en de manifestatie van zijn krachtgevende 'idee' wordt bepaald door de wisselingen en kronkels van de geschiedenis¹⁷. Dat geldt natuurlijk voor elke 'filosofie (idee) of (politieke) organisatie die bezit neemt van verstand en hart en breed gespreid of verregaand macht uitoefent'¹⁸. Maar bij het christendom is het probleem van de invloed, die de geschiedenis heeft op de 'idee', bijzonder acuut. Dat komt omdat de kerken claimen, en hun bestaan rechtvaardigen

¹³ J. H. NEWMAN, *Roman Catholic Writings on Doctrinal Development*, vertaling en commentaar door James Gaffney, London: Sheed & Ward, 1997, p. 19: 'Om te beginnen komt Gods woord in de katholieke geesteswereld binnen door de oren van het geloof. Het dringt door in de geest, vestigt zich daar, blijft er verborgen aanwezig, en wordt een soort diep, inwendig bewustzijn. Het wordt geactiveerd door het pastoraat en het leeraamt van de Kerk'.

¹⁴ ID., *Grammar of Assent* (n. 5), pp. 22-30. Voor een discussie over de rol van het 'reëel besef' bij de geloofsinstemming, zie T. MERRIGAN, *Newman on Faith in the Trinity*, in I. KER & T. MERRIGAN (eds.), *Newman and Faith* (Louvain Theological and Pastoral Monographs, 31), Leuven: Peeters; Grand Rapids, MI: W.B. Eerdmans, 2004, pp. 93-116, in het bijzonder pp. 96-99. Het object van het 'reële besef' (Newman spreekt van 'real apprehension') is voor de gelovige betrokken op zijn leefwereld. Hij kan zich hierbij 'iets' voorstellen.

¹⁵ J.H. NEWMAN, *Development* (n. 4), p. 37.

¹⁶ ID., *The Via Media of the Anglican Church*, vol. 1, London: Longmans, Green, and Co., 1885, p. 41; zie ook ID., *Development* (n. 4), pp. 77-78.

¹⁷ *Ibid.*, p. 39.

¹⁸ *Ibid.*, p. 29.

met het argument, dat er een feitelijke en ongebroken continuïteit is tussen ‘de godsdienst, onderricht door Christus en zijn apostelen’ en die van henzelf. Elke publieke vormgeving van een idee is onvermijdelijk van invloed op de manier waarop de ‘idee’ wordt ontvangen en begrepen, onomkeerbaar ten goede of ten kwade¹⁹.

Newman worstelde met de onontkoombare ambiguïteit van de christelijke openbaring – namelijk, dat zij in belangrijke mate een kwestie is van woorden van mensen en menselijke geschiedenis, maar uiteindelijk de geschiedenis is van het Woord, en dus een goddelijke geschiedenis. Uiteindelijk, zo laat Nicholas Lash zien, leidt de analyse tot de conclusie, dat de dynamiek en de organiserende kracht van de christelijke idee voortkomt uit haar onderliggende fundament, de verzezen Christus, Gods levende Woord in de geschiedenis. Dat zij haar wortels heeft in Christus verklaart de neiging van Newman om ‘de transcendentie van de ‘idee’ tot uitdrukking te brengen door haar te hypostaseren of personaliseren’²⁰. Het ware ‘object’ van de christelijke ‘idee’ is dus Christus zelf, het levende Woord van God, dat ‘bestaat onder en vóór alle uitdrukkingvormen die christenen hebben bedacht om het te verklaren’²¹. Dat gezegd zijnde, blijft het niettemin zo dat het lot van Christus in de wereld nog steeds, in heel feitelijke zin, in de handen ligt van mensen.

Newman wilde ‘de spanning tussen onveranderlijkheid en verandering, tussen het transcendente en het historische’ inherent aan deze zienswijze niet loslaten²². Hij moest daarom verantwoorden hoe de openbaring bewaard kon blijven in een wereld die onderhevig was aan verandering, en die de littekens droeg van menselijke zondigheid. Alleen zo kon hij waarmaken wat hij in *An Essay on Development* beweerd had, namelijk dat heel de ‘bovenbouw’ van de christelijke traditie ‘de adequate representatie is van een idee, *in wezen wat die idee van meet af aan betekend heeft*, haar volledige verbeelding, die wisselende aspecten combineert, met aanwijzingen en verbeteringen door velen, en geïl-

¹⁹ *Development* (n. 4), 38-39, 92. T. MERRIGAN, *Revelation*, in I. KER & T. MERRIGAN (eds.), *The Cambridge Companion to John Henry Newman*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, pp. 47-72.

²⁰ N. LASH, *Change in Focus*, London: Sheed & Ward, 1973, p. 92; Id., *Newman on Development* (n. 10), pp. 48, 74-75.

²¹ H. F. DAVIS, *Newman and the Theology of the Living Word*, in *Newman Studien* 6 (1964), pp. 171 en 173.

²² N. LASH, *Newman on Development* (n. 10), p. 53.

lustreerd met een veelheid aan ervaringen²³. Newman formuleert het probleem heel direct:

Als het christendom een sociale religie is, en dat staat vast, en als het berust op ideeën die worden erkend als van goddelijke herkomst, of op een credo (daar gaan wij hier vanuit), en als deze ideeën verschillende aspecten hebben, en zich op uiteenlopende manieren neerlaten in de geest van mensen die onderling verschillend zijn, en vervolgens leiden tot een veelheid van ontwikkelingen, waar of onwaar of een mengeling van beide ... wat bezit dan voldoende macht om deze conflicterende omstandigheden tegemoet te treden en recht te doen²⁴?

Newmans antwoord op zijn eigen vraag was de Kerk, begrepen als een gemeenschap bekleed met gezag. Wat nodig was, stelde hij, was 'een hoogste gezag dat aan individuele opvattingen leiding geeft en deze met elkaar verzoent op grond van goddelijk recht en algemeen erkende wijsheid'²⁵, een 'onfeilbare uitlegger' van de christelijke waarheid²⁶. Zoals hij zegt: 'Er bestaat geen gegeven openbaring zonder een gezag dat bepaalt wat er gegeven is'²⁷, en dat handelend optreedt om die openbaring te beschermen tegen 'vervalsing en corruptie'²⁸. In *An Essay on Development* merkt hij op, dat in de loop van de geschiedenis van het christendom een veelvoud aan oplossingen is voorgesteld betreffende de aard van een dergelijk gezag²⁹. Newmans besluit om rooms-katholiek te worden hield in dat hij aanvaardde wat die Kerk als oplossing gekozen had. Zoals bekend, zijn de leiders van de Kerk niet alleen degenen die borg staan voor de waarheid van de

²³ Zie J.H. Newman, *Development*, pp. 36, waar hij een 'levende idee' gelijkstelt met een 'actief beginsel'. Elders in zijn geschriften (*Discussions and Arguments on Various Subjects*, London: Longmans, Green, Co., p. 379; *Grammar of Assent* [n. 5], pp. 465-466; *Lectures on the Doctrine of Justification*, London: Longmans, Green, Co., pp. 53, 198; *Parochial and Plain Sermons* [n. 2], vol. 2, p. 288; vol. 4, pp. 170, 315; vol. 5, pp. 41, 93; vol. 7, pp. 208-209; *University Sermons* [n. 7], p. 29) verwijst hij naar de aanwezigheid van Christus en zijn Geest als het 'beginsel' van het christendom. Zie N.LASH, *Newman on Development*, pp. 106-109. Er zijn op zijn minst enkele redenen om aan te nemen dat 'volledig' hier minder 'definitief' betekent dan 'adequaat'. In dit perspectief kan het leven van de huidige Kerk wellicht beschouwd worden als een adequate 'representatie' van de 'idee', zoals de patristische Kerk dit was (Newman was daarvan overtuigd). M.a.w., het lijkt erop dat er bij Newman een tendens is om de Kerk te zien als de 'realisatie' van de idee, op de wijze van een 'continuum', d.w.z. als 'voldoende' op om het even welk moment.

²⁴ J.H. NEWMAN, *Development* (n. 4), p. 89.

²⁵ *Ibid.*, p. 89.

²⁶ *Ibid.*, p. 90.

²⁷ *Ibid.*, p. 89.

²⁸ *Ibid.*, p. 92.

²⁹ *Ibid.*, p. 31, 86, 87-88 en 92.

openbaring. Zij bepalen ook in grote mate de concrete vormgeving, die de christelijke idee tot uitdrukking brengt in de wereld. Welk licht valt er, vanuit deze opvatting van Newman, op de manier waarop zij in de afgelopen twee decennia hun opdracht vervuld hebben? Daarover wil ik tot slot een paar opmerkingen maken.

CONCLUSIE: DE KERK EN DE BELASTING VAN DE OPENBARINGSGESCHIEDENIS

Zoals we weten beschouwde Newman de Kerk – en de rooms-katholieke Kerk in het bijzonder – als het sacramentele verlengstuk van de geïncarneerde Christus in de mensengeschiedenis. Idealiter is de geschiedenis van de Kerk dus bedoeld om – altijd en overal, in iedere context – de waarheid zichtbaar te maken, die vlees geworden is in Jezus Christus, de waarheid die Jezus Christus zelf *is* – mens geworden, gekruisigd, en verrezen.

In onze dagen is nauwelijks gehoor te vinden, laat staan bijval, voor de bewering dat er een rechtstreeks verband bestaat tussen de schoonheid en waarheid die in Jezus Christus geopenbaard is, en de gewonde en geschonden organisatie van de rooms-katholieke Kerk. En toch – willen wij Newmans denken trouw blijven, dan moeten wij erkennen dat hij de feitelijk zichtbare Kerk beschouwde als het voertuig dat in onze tijd zichtbaar en concreet maakt wat de verlossende waarheid is, de waarheid die ooit wandelde langs de wegen van Palestina in de eerste eeuw van onze jaartelling. Kunnen wij in de huidige omstandigheden nog een betekenis toekennen aan deze bewering? En helpt ons dat om de verpletterende crisis, waarmee de Kerk nu wijd en zijd geconfronteerd wordt, een plaats te geven? Als antwoord op deze vragen wil ik drie punten naar voren brengen.

Ten eerste: binnen het kader van Newmans ecclesiologie is plaats voor de erkenning dat pastores van de Kerk, door hun falen en hun zonden, afbreuk hebben gedaan aan de openbaringsopdracht die aan de Kerk is toevertrouwd. Dat houdt in, dat Christus' eigen gelaat verduisterd en zelfs verminkt werd door degenen die spreken en handelen in zijn naam. Dat vraagt om nederigheid, en berouw, en – voor zover dat mogelijk is – om restitutie.

Ten tweede: Newman wist dat elke concrete vormgeving van de christelijke idee – of dat nu de structuur van de Kerk betreft, of haar regels en wetten, of zelfs haar leer – in zekere zin contextueel is. Ze is geen doel op zichzelf. Het is daarom legitiem om specifieke tradities en gebruiken te bevragen, en te onderzoeken of ze nog steeds 'dienstbaar' zijn aan de 'idee' of, preciezer gezegd, aan de levende Christus die aan de oorsprong staat van de 'idee', of dat zij radicaal nieuw doordacht en opgebouwd moeten worden.

Ten derde: binnen het kader van Newmans ecclesiologie kunnen wij niet beweren, dat wij de zonden en het falen van onze broeders en zusters niet hoeven te dragen. Wij kunnen betreuren wat zij gedaan hebben, maar wij kunnen niet wegvluchten voor de verantwoordelijkheden die hun evidente tekortkomingen op onze schouders hebben gelegd. Die verantwoordelijkheden roepen ons ook op tot nog grotere goedheid en heiligheid. De Zalige John Henry Newman zou zeker instemmen met deze suggestie.

TERRENCE MERRIGAN – LEUVEN

Gewoon hoogleraar aan de Faculteit Godgeleerdheid
van de K.U. Leuven
Sint-Michielsstraat 4, 3000 Leuven
e-mail: Terrence.Merrigan@theo.kuleuven.be

Abstract: John Henry Newman was profoundly aware that the truth contained in Christianity can only be discerned in and through an interpretative process that is shaped, in part, by historical processes. Moreover, he recognized that the disclosure of Church truth is always affected, for better or worse, by the concrete life and history of the Church. This means that the Church must continually reappropriate the truth of Christianity (i.e., that truth is never simply ‘given’), that every expression of that truth is contextually determined, that the failure of the Church to give adequate expression to the truth distorts the ‘image’ of Christ, and that each and every Christian is called to take responsibility for the manifestation of Christ in history.

